

Garabík, Radovan – Karčová, Agáta

Návrhy na doplnenie a spresnenie pravidiel prepisu z ukrajinskej grafickej sústavy do slovenskej grafickej sústavy

V Pravidlách slovenského pravopisu (PSP) z r. 2000 sú formulované pravidlá na prepis textov z iných grafických sústav do slovenskej grafickej sústavy. Pravidlá určujúce prepis (transkripciu) z ukrajinjiny do slovenčiny sú v PSP zhrnuté v prehľadnej tabuľke na s. 79. V týchto pravidlách sme zaregistrovali niektoré nepresnosti a nevhodné interpretácie.

Nasledujúce podkapitoly venujeme návrhom, ktoré môžu pomôcť pri systematizácii a dôslednejšom prepise z ukrajinjiny do slovenčiny s osobitným zreteľom na špecifiká oboch grafických sústav v úzkom vzťahu s fonematickou štruktúrou oboch jazykov. Naše návrhy sa v maximálnej možnej miere snažia nasledovať princípy existujúceho prepisu z ukrajinjiny (ako aj z iných, v PSP uvedených slovanských jazykov používajúcich azbuku).

Doplnenie písmena *г*

V tabuľke chýba písmeno *г* (vyslovujeme [g]). Táto graféma bola do roku 1933 súčasťou ukrajinskej azbuky, potom bola pod politickým tlakom zrušená a namiesto nej sa používala graféma *з*. V roku 1990 sa graféma *г* opäť zaviedla do grafickej sústavy ukrajinského jazyka. Aj napriek skutočnosti, že v ukrajinskej lexike je *г* zriedkavé a hláska [g] sa vo výslovnosti často zamieňa s hláskou [h], písmeno *г* je podľa súčasného oficiálneho ukrajinského pravopisu rovnocenným členom grafickej sústavy ukrajinského jazyka. Z toho dôvodu by bolo vhodné zaradiť ho do prepisovej tabuľky a malo by sa jednoznačne prepisovať písmenom *g*. Ako príklad uvádzame meno *Василь Гренджа-Донський*, ktorého prepis je najvýstižnejší v tvare *Vasyľ Grendža-Donskyj*.

Dvojica písmen *ьо*

Mäkký znak v ukrajinjine palatalizuje predchádzajúcu spoluhlásku. V PSP sa neuvádza nijaké pravidlo na prepis mäkkého znaku (*ь*), ak za ním nasleduje samohláska *o*, preto musíme písmená *ьо* prepisovať osobitne ako dva nezávislé znaky, čo vedie podľa existujúcich pravidiel k prepisom ako *сього* – *soho*, namiesto presnejšieho *sioho*¹ (zohľadňujúce palatalizáciu spoluhlásky *s*).

Navrhujeme doplniť do tabuľky prepis skupín *дьо, тьо, ньо, льо* ako *d'o, t'o, ňo, l'o*, prepis *ьо* po iných spoluhláskach ako *io*.

Prepis *ю, я*

Podľa PSP sa znak *ю* prepisuje ako *ju, iu, u*, znak *я* ako *ja, ia, a*, výber jedného z týchto variantných zápisov v konkrétnom prípade závisí od predchádzajúceho znaku v slove, pričom v tabuľke sa pri polohe znaku znovu odkazuje na pravidlá pre ruštinu. V ruskom prepise nie je, samozrejme, spomenutý ukrajinský apostrof, a tak v prípade, že *ю* alebo *я* nasleduje po apostrofe, nám pravidlo „ako v ruštine“ nič nepovie. Navrhujeme pridať pravidlo, že po apostrofe sa *ю, я* prepisujú ako *ju, ja*, napríklad *Кам'янка* – *Kamjanka*, *Мін'юст* – *Minjust*.

Prepis ukrajinského apostrofu

Znak ' (apostrof) sa v ukrajinjine používa po spoluhláskach, ak za nimi nasleduje *я, ю, є, ї*, ktoré

¹ *СОГО* je (okrem prepisu názvu známej londýnskej štvrte do ukrajinjiny) ukrajinské občianske združenie pôsobiace v meste Sumi. *Сього* je ukazovacie zámeno (toho).

bez použitia apostrofu palatalizujú predchádzajúcu spoluhlásku. My však chceme práve apostrofom medzi nimi naznačiť, že v danom prípade nenastáva palatalizácia a predchádzajúca spoluhláska sa vyslovuje tvrdo. Apostrof má teda takú istú funkciu ako tvrdý znak (ѣ) v ruštine. Uvedený príklad *слов'янський* – *slovianskyj* chybne naznačuje palatalizáciu hlásky [v] (pozri predchádzajúci odsek), odporúčame ho zapísať radšej ako *slovjanskyj*.

Prepis ɛ

Písmeno *ɛ* sa v pravidlách prepisuje iba ako *je*, bez ohľadu na predchádzajúcu spoluhlásku. Vzhľadom na to, že *ɛ*, podobne ako *ю*, *я* palatalizuje predchádzajúcu spoluhlásku, odporúčame rozlíšiť prepis rovnakým spôsobom ako pri *ю*, *я*. Prepis *ɛ* po spoluhláskach okrem *ð*, *m*, *n*, *l* by mal byť *ie*; po apostrofe by sa malo prepisovať ako *je*; po samohláskach a na začiatku slova ako *je*. Po spoluhláskach *ð*, *m*, *n*, *l* nastáva problém s prepisom písmena *e*, ktoré v ukrajinčine predchádzajúcu spoluhlásku nezmäkčuje, tento rozdiel však nie je možné vyjadriť v štandardnom slovenskom pravopise, keďže v ňom písmeno *e* signalizuje zmäkčenie predchádzajúcej spoluhlásky. Po spoluhláskach *ð*, *m*, *n*, *l* sa našťastie *ɛ* nevyskytuje často, preto môžeme vo väčšine prípadov predpokladať, že prepísané *de*, *te*, *ne*, *le* boli pôvodne písané ako *ðe*, *me*, *ne*, *le* a v origináli sa vyslovujú tvrdo. Ako príklad môžeme doplniť do pravidiel názov *Севе́родо́нецьк* – *Sieverodoneck*. Všimnime si, že na rozdiel od ruštiny naznačujeme palatalizáciu spoluhlások iných ako *d*, *t*, *n*, *l* aj pred písmenom *e* použitím dvoch písmen *ie* – takáto palatalizácia je v ukrajinčine zriedkavá, preto sa nám zdá vhodnejšie ju explicitne v prepise zaznačiť a zachovať tak konzistenciu v prepise písmen *ю*, *я*, *ɛ*.

Prepis kc

V pravidlách sa pri prepise *kc* uvádza „ako v ruštine“, v tabuľke prepisu z ruštiny sa uvádza, že prepis tejto dvojice písmen je *ks* „v ruských slovách na rozhraní morfém“, *x* „v slovách so zreteľným neruským pôvodom“. Úmysel je jasný, ale vysvetlenie vedie k rozporom, pretože u *k r a j i n s k é* slovo obsahujúce dvojicu písmen *kc* rozhodne nie je *r u s k é* slovo, takže prvé pravidlo naň nemôžeme aplikovať, v prípade ukrajinského (neruského) pôvodu slova musíme podľa existujúcich pravidiel *kc* prepísať písmenom *x*, a v prípade ukrajinského slova ruského pôvodu pravidlo nemáme. Navrhujeme explicitne napísať pravidlo: „*kc* prepisujete ako *ks* v ukrajinských slovách na rozhraní morfém, ako *x* v slovách so zreteľným neukrajinským pôvodom“. Ako príklad uvádzame prepis slova *Олександр* – *Olexandr*. Zostáva na osobitné zváženie, či by nebolo lepšie používať vždy jednotný prepis dvojicou písmen *ks*.

Prepis -ння, -ття, -ддя, -лля, -нню, -нні ...

Osobitným prípadom sú skupiny písmen *-ння*, *-ття*, *-ддя*, *-лля*, v ktorých dochádza ku geminácii palatalizovanej spoluhlásky – ich výslovnosť je teda [n^j:a], [t^j:a], [d^j:a], [l^j:a]. Podľa súčasných pravidiel by sme ich do slovenčiny prepísali ako *-ňňa*, *-tťa*, *-dďa*, *-lľa*. Otvorenou otázkou zostáva, či dáme prednosť tomuto prepisu, skôr zodpovedajúcemu pôvodnému pravopisu, alebo či by nebolo lepšie ich prepisovať ako *-ňňa*, *-tťa*, *-dďa*, *-lľa*, čiže skôr preferovať výslovnosť.

Na záver by sme ešte chceli podotknúť, že existuje oficiálny (prijatý ukrajinskou právnickou terminologickou komisiou v roku 1996) prepis ukrajinského písma do latinky, založený na anglickom pravopise, ktorý sa používa hlavne na prepis geografických a iných názvov. Tento systém používajú OSN a iné diplomatické a medzistátne organizácie. Vzhľadom na to, že nejde o ukrajinský pravopis, ale len o systém prepisu, odporúčame naďalej používať v bežných slovenských textoch prepis podľa Pravidiel slovenského pravopisu a medzinárodný („anglický“) prepis iba v oficiálnom medzinárodnom kontexte, ak si to vyžaduje situácia. V odborných textoch je zase vhodnejšie používať vedeckú transliteráciu definovanú príslušnými normami.

Literatúra

Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2000.

Vseukrajinský perezpis naselenňa(naseleňňa). Deržavnyj komitet statystyky Ukrainy.

<http://www.ukrcensus.gov.ua/>

DANIELS, Peter T.: The World's Writing Systems. New York, Oxford: Oxford University Press 1996.

Šyrovkov, V. A., Kostyšyn, O. M., Rabulec, O. H., Ševčenko, I. V., Sydorčuk, N. M.: Slovnyky Ukrainy 1.4. Vydané na CD ROM nosiči.

Portal "Hromadskyj prostir". <http://www.civicua.org/>

RIŠENŇA(RIŠENŇŇA) UKRAJINSKOJI KOMISIJI Z PYTAŇ PRAVNYČOJI TERMINOLOHIJI №9 Protokol № 2 vid 19 kvitňa 1996 r. Pravyla vidtvorenňa(vidtvoreňňa) ukrainyckych vlasnych nazv zasobamy anhlijskoji movy. <http://www.hostmaster.net.ua/docs/translit/>